

УДК 340.12; 341.231.14

Соломія ЦЕБЕНКО

Національний університет “Львівська політехніка”,
доцент кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
кандидат юридичних наук, доцент
solomiya.b.tsebenko@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-9247-1867

Ростислава ФРЕЙ

Національний університет “Львівська політехніка”,
студентка Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
rostyslava.frei.pv.2021@lpnu.ua
ORCID: 0009-0006-8154-1707

ВПЛИВ ЕКОЛОГІЇ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ: ОБОВ'ЯЗКИ ДЕРЖАВИ ТА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

<http://doi.org/10.23939/law2025.46.381>

© Цебенко С., Фрей Р., 2025

Стаття присвячена дослідженню взаємозв'язку між екологічними умовами та станом здоров'я населення, акцентуючи увагу на правових аспектах захисту екологічних прав. У статті розглянуто роль держави у забезпеченні належного екологічного середовища та дотриманні екологічних стандартів, що є невід'ємною складовою частиною права на здоров'я. З'ясовано ключові юридичні механізми захисту екологічних прав та їх застосування у європейській правовій системі.

Висвітлено різні екологічні порушення та проаналізовано їхній вплив на здоров'я людини, вказано на те, що держава зобов'язана створювати належні умови для зменшення ризиків, пов'язаних із забрудненням повітря, води, ґрунтів та іншими негативними екологічними факторами. Зокрема, розглядаються випадки, коли недотримання стандартів екологічної безпеки призводить до порушення основних прав людини, таких як право на життя та недоторканність приватного життя. Підкреслено значущість обов'язку держави не лише у створенні законодавчої бази, але й у впровадженні ефективних механізмів контролю та моніторингу за дотриманням цих норм.

Окрему увагу в статті присвячено аналізу рішень Європейського суду з прав людини у справах, що стосуються екологічних ризиків та захисту прав громадян від шкідливого впливу довкілля. Подаються конкретні приклади, коли суд визнавав порушення прав людини через неспроможність держави забезпечити належний рівень екологічної безпеки, що призвело до погіршення здоров'я населення. А також висвітлено позицію суду щодо заяв, які визнані неприйнятними.

На підставі аналізу норм міжнародного законодавства визначено роль екологічних стандартів у системі захисту прав людини, що стає пріоритетом для міжнародного співтовариства. Висвітлено обов'язки держави за створення умов, які сприяють збереженню та покращенню здоров'я громадян через захист довкілля. Це стає особливо актуальним в умовах сучасних екологічних викликів, коли ефективне екологічне законодавство та його належна імплементація можуть істотно вплинути на збереження здоров'я населення та гарантування природних прав людини.

Ключові слова: право на охорону здоров'я, природні права, держава, Європейський суд з прав людини.

Постановка проблеми. Вплив екологічних факторів на здоров'я людини є однією з найактуальніших проблем сучасного суспільства. Забруднення повітря, води, ґрунтів та інші екологічні ризики можуть призводити до серйозних захворювань, порушень здоров'я і навіть смертності. У такій ситуації насамперед потрібно з'ясувати обов'язки з боку держави задля захисту від посягань на природні права людини. Також важливо зрозуміти, як правові механізми, зокрема рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), сприяють захисту прав людини на здорове довкілля та здоров'я, адже у Конвенції про захист прав основоположних свобод не міститься безпосередньо права на охорону здоров'я.

Стан дослідження. У нашій статті ми звернули увагу на праці вітчизняних вчених, це зокрема, Ю. Швець, І. В. Чаховська, Т. П. Никитюк. Багато уваги присвятили рішенням ЄСПЛ, у яких не раз звертались до питань захисту екологічних прав, пов'язаних зі здоров'ям людини. Це свідчить, що зростає значення екологічних аспектів у сфері прав людини та є потреба у їх подальшому правовому регулюванні. Та попри низку наукових робіт та рішення Європейського суду з прав людини, інколи на практиці виникають казусні ситуації щодо обов'язку держави регулювання впливу екології на здоров'я людини.

Метою статті є аналіз національного законодавства та практики Європейського суду з прав людини щодо захисту права на здоров'я у контексті природних прав. Стаття також спрямована на визначення правових механізмів, які застосовуються для захисту здоров'я людини в умовах екологічної небезпеки, та оцінку ефективності цих механізмів.

Виклад основного матеріалу. Ще від XVII століття Україна постала перед світом, розкривши цілковито нові грані з огляду на епохи Гуманізму та Відродження, тобто з періоду, коли людина стала центром світобуття. Саме в цей період була поширена у країнах Америки і Європи буржуазна теорія природного права, яка набула поширення і на території України і відповідно до якої людина з моменту народження наділена правами, що не можуть відчужуватись, тобто, наприклад, право на життя, право на охорону здоров'я, недоторканність, свободу та інші природні права.

Права людини, в умовах сьогодення, трактуються як об'єктивні вимоги, що виникають з моменту появи життя, ідей, що виникають внаслідок норм моралі та юридичних норм. Також права людини розуміються як її правосуб'єктність та правоздатність.

Права людини треба вважати універсальною категорією, яка є гарантом забезпечення передбаченої законодавством міри можливої поведінки індивіда, що спрямована на забезпечення належного рівня інтересів, а також потреб людини і громадянина, внаслідок користування соціально прийнятими та допустимими благами, а також умовами вільного та безпечного існування людини.

Життя людини, її свобода, честь, гідність, особистість особи загалом, а також приватна власність – результати інтелектуальної діяльності, віра, честь і навіть Бог, є цінностями, які не підпадають під вплив та не мають прямої залежності від політичних, соціальних, а також історичних умов, не підлягають знеціненню. Тобто кожна особа не може свавільно бути обмеженою чи позбавленою в реалізації своїх прав.

Право на охорону здоров'я є одним із основоположних прав людини, яке гарантує кожній особі можливість користуватися найвищим досяжним рівнем фізичного та психічного здоров'я. Це право визнається як на національному, так і на міжнародному рівнях.

В Україні право на охорону здоров'я закріплене в Конституції України (стаття 49, 50), де зазначено, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, а також на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена, а держава зобов'язується створювати умови для ефективної реалізації цього права [1].

Крім Конституції, право на охорону здоров'я регулюється Законом України "Основи законодавства України про охорону здоров'я", який деталізує механізми реалізації цього права, визначає обов'язки держави, медичних працівників і громадян.

Про право на охорону здоров'я та його реалізацію йдеться в багатьох міжнародно-правових актах, зокрема, у статті 25 Загальної декларації прав людини зазначено, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, зокрема їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який неодмінний для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини [2].

У статті 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права вказано, що держави, визнаючи право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я, повинні вжити таких заходів для повного здійснення цього права, що є необхідними для забезпечення скорочення мертвонароджуваності та дитячої смертності і здорового розвитку дитини; поліпшення всіх аспектів гігієни зовнішнього середовища і гігієни праці в промисловості; запобігання і лікування епідемічних, ендемічних, професійних та інших хвороб і боротьби з ними; створення умов, які б забезпечували всім медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби [3].

Отже, обов'язок з боку держави можемо розділити на три види:

1. Зобов'язання поважати – держава має утриматися від прямого чи опосередкованого втручання у право на здоров'я людини.
2. Зобов'язання захищати – держава має попереджувати втручання третіх сторін у право на здоров'я людини.
3. Зобов'язання здійснювати – держава має вживати відповідних правових, бюджетних, адміністративних та інших заходів задля повної реалізації права на здоров'я [4, с. 153].

Право на охорону здоров'я є одним із фундаментальних прав людини, яке забезпечує кожній людині можливість отримати доступ до медичних послуг, профілактичної допомоги та належного рівня життя. У країнах-членах Ради Європи це право регулюється Європейською конвенцією з прав людини, а його дотримання контролюється Європейським судом з прав людини. Оскільки Україна є однією з учасниць Ради Європи, то практика ЄСПЛ є важливою для розуміння того, як ми це право повинні реалізувати на практиці та які зобов'язання маємо виконувати.

Стан довкілля прямо впливає на здоров'я людини, і цей аспект стає все важливішим з огляду на глобальні екологічні кризи. Забруднення повітря, води, ґрунту та інші екологічні проблеми спричиняють численні захворювання та погіршують якість життя людей. У контексті захисту прав людини екологічні питання стають предметом розгляду на міжнародному рівні.

Хоча Європейська конвенція з прав людини не містить окремої статті, яка б закріплювала право на охорону здоров'я, низка рішень ЄСПЛ базується на положеннях інших статей Конвенції, зокрема:

- Стаття 2 – Право на життя: Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

- Стаття 8 – Право на повагу до приватного і сімейного життя: Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.
- Стаття 10 – Право на справедливий суд: Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом [5].

ЄСПЛ розглядає справи, пов'язані з охороною здоров'я, з погляду можливих порушень прав, закріплених у Конвенції.

Для аналізу практики ЄСПЛ можна розглянути кілька рішень, які були прийняті та сформуливали сучасну практику в цій сфері, зокрема справа під назвою “Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland [GC]” від 09.04.2024 р. (заява № 53600/20) [6], яка стосувалась боротьби з наслідками глобального потепління, що призвело до погіршення умов життя та здоров'я заявників.

Відповідно до обставин справи, Суд постановив, що швейцарська влада не діяла вчасно і належно, щоб розробити і впровадити відповідне законодавство і заходи відповідно до своїх позитивних зобов'язань згідно зі статтею 8 Конвенції, які були актуальними в контексті зміни клімату. Швейцарська конфедерація перевищила свою свободу розсуду і не виконала своїх зобов'язань у цьому плані. Тож було порушення статті 8 Конвенції.

Національні суди не навели переконливих мотивів, чому вони не вважали за потрібне розглядати скарги по суті. Вони не взяли до уваги переконливі наукові докази щодо зміни клімату і не сприйняли скарги асоціації серйозно. Оскільки асоціації-заявниці або окремим заявникам – членкиням асоціації не було надано жодних інших засобів правового захисту, Суд визнав, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Справа “Verein Klimaseniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland” є знаковою в контексті боротьби зі змінами клімату через правові механізми захисту прав людини. Вона підкреслює важливість активних заходів з боку держав щодо екологічної політики, а також розширює можливості використання механізмів Європейської конвенції з прав людини для розв'язання глобальних екологічних проблем. Рішення ЄСПЛ у цій справі є визначальним для майбутніх екологічних позовів та розвитку права на здорове довкілля як одного з аспектів захисту прав людини.

Варто також звернути увагу на справу “Carême v. France [GC]” від 09.04.2024 р. (заява № 7189/21) [7], коли заявник стверджував, що Франція не вжила достатніх заходів для запобігання зміні клімату і що це спричинило порушення його права на життя і права на повагу до його приватного і сімейного життя та житла, зокрема, у зв'язку з ризиком повеней, викликаних зміною клімату, на які наражається муніципалітет Гранд-Сінт.

Суд визнав заяву неприйнятною та відхилив її, посилаючись на те, що заявник не мав права звертатися до ЄСПЛ або подавати до нього скаргу від імені муніципалітету Гранд-Сінт, адже не має правоздатності на вчинення цього правочину.

Аналогічна ситуація стосувалась справи “Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 others [GC]” від 09.04.2024 р. (заява № 39371/20)” [8], заявники скаржилися на наявні та серйозні майбутні наслідки зміни клімату, відповідальність за які несуть Держави-відповідачі, зокрема, на сильну спеку, лісові пожежі та дим від них, які вплинули на їхнє життя, добробут, психічне здоров'я та умови проживання. І стверджували, що кожна Держава-відповідач повинна була вжити заходів.

ЄСПЛ не був судом першої інстанції; він не мав можливості, та й це не відповідало його функції як міжнародного суду виносити рішення у великій кількості справ, які вимагали встановлення основних фактів, що в принципі та відповідно до ефективної практики повинно належати до компетенції національних юрисдикцій. З цього випливає, що скарга заявників проти Португалії була неприйнятною у зв'язку з невичерпаними національними засобами юридичного захисту і була відхилена.

Аналізуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що для того, щоб скарга була розглянута в Європейському суді з прав людини та щоб уникнути її відхилення, вона повинна відповідати умовам її прийнятності:

- предметом скарги можуть бути тільки права, гарантовані Конвенцією про захист прав та основних свобод та її Протоколами;

- звернутися до Європейського суду може тільки людина, що особисто постраждала від дій держави-відповідача;
- скарга повинна бути подана не пізніше шести місяців від дати прийняття остаточного рішення у справі, а також тільки після того, як були вичерпані всі внутрішні засоби правового захисту (ст. 35 Конвенції);
- оскаржити в Європейському суді можна тільки ті порушення прав і свобод людини, які відбулися після дати ратифікації Європейської Конвенції [9, с. 57].

Якщо всі ці умови виконані, скарга має більше шансів бути прийнятою до розгляду. Однак це не гарантує успіху – Суд однаково оцінює, чи є достатні підстави для порушення прав, і лише тоді приймає рішення щодо розгляду справи по суті.

Висновок. Отже, практика ЄСПЛ свідчить про те, що право на охорону здоров'я є невід'ємним аспектом прав людини, і держава зобов'язана забезпечувати його реалізацію відповідно до принципів рівності, доступності та належної якості наданих послуг. Це право знаходить своє відображення через низку прав і свобод, які закріплені у Європейській конвенції про захист прав і основних свобод, зокрема – право на життя, право на повагу до приватного та сімейного життя, право на справедливий судовий розгляд та інше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р.: станом на 08.01.2025 р. *База даних “Законодавство України”* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення 08.01.2025)
2. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948. *Офіційний вісник України*. 2008. 15 груд. № 93. Ст. 3103.
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: міжнар. док. від 16.12.1966 р. / Організація об'єднаних націй. *База даних “Законодавство України”* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (Дата звернення: 07.10.2024)
4. Никитюк Т. П. (2020). Охорона здоров'я – обов'язок громадянина чи держави? *Актуальні проблеми приватного права: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції*. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 182 с.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнар. док. від 04.11.1950 / Рада Європи. *Урядовий кур'єр*. 2010. 17 листоп. № 215.
6. Case of Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland: ECHR [GB]. Judgment of 9 April 2024 (Application no. 53600/20). *HUDOC*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:\[%22ENG%22\],%22appno%22:\[%2253600/20%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-233206%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22appno%22:[%2253600/20%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-233206%22]}) (Accessed: 09.01.2025).
7. Case of Carême v. France: ECHR [GB]. Decision of 9 April 2024 (Application no. 7189/21). *HUDOC*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-233174%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-233174%22]}) (Accessed: 09.01.2025).
8. Case of Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others (relinquishment): ECHR [GB]. Decision of 9 April 2024 (Application no. 39371/20). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-233261%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-233261%22]}) (Accessed: 09.01.2025).
9. Швець Ю. (2018). Особливості захисту права на охорону здоров'я в Європейському суді з прав людини. *Національний юридичний журнал: теорії і практики*. № 1. С. 56–58.

REFERENCES

1. *Konstytutsiia Ukrainy* [The Constitution of Ukraine] vid 28.06.1996 r.: stanom na 08.01.2025 r. Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrainy” / VR Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed: 08.01.2025). [In Ukrainian].
2. *Zahalna deklaratsiia prav liudyny* [Universal Declaration of Human Rights]: pryiniata i proholoshena rezoliutsiieiu 217 A (III) Heneralnoi Asamblei OON vid 10.12.1948. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2008. 15 hrud. No. 93. P. 3103. [In Ukrainian].

3. **Mizhnarodnyi pakt pro ekonomichni, sotsialni i kulturni prava** [International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights]: mizhnar. dok. vid 16.12.1966 r. / Orhanizatsiia obiednanykh natsii. Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrainy” / VR Ukrainy. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (Accessed: 07.10.2024). [In Ukrainian].
4. Nykytiuk, T. P. (2020). **Okhorona zdorovia – oboviazok hromadianyna chy derzhavy?** [Is health care the responsibility of the citizen or the state?]. *Aktualni problemy pryvatnoho prava: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii*. Irpin: Universytet derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy, 182 p. [In Ukrainian].
5. **Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod** [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]: mizhnar. dok. vid 04.11.1950 / Rada Yevropy. Uriadovyi kurier. 2010. 17 lystop. No. 215. [In Ukrainian].
6. **Case of Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland**: ECHR [GB]. Judgment of 9 April 2024 (Application No. 53600/20). HUDOC. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageiso-code%22%3A%22ENG%22%2C%22appno%22%3A%2253600%2F20%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRAND-CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-233206%22%7D> (Accessed: 09.01.2025). [In Ukrainian].
7. **Case of Carême v. France**: ECHR [GB]. Decision of 9 April 2024 (Application no. 7189/21). HUDOC. URL: Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-233174%22%7D> (Accessed: 09.01.2025). [In Ukrainian].
8. **Case of Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others (relinquishment)**: ECHR [GB]. Decision of 9 April 2024 (Application no. 39371/20). Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22%3A%22document%22%2C%22itemid%22%3A%22001-233261%22%7D> (Accessed: 09.01.2025). [In Ukrainian].
9. Shvets, Yu. (2018) **Osoblyvosti zakhystu prava na okhoronu zdorovia v Yevropeiskomu sudi z prav liudyny** [Peculiarities of protection of the right to health care in the European Court of Human Rights]. *Natsionalnyi yurydychnyi zhurnal: teorii i praktyk*. No. 1. P. 56–58. [In Ukrainian].

Дата надходження статті: 15.01.2025 р.

Solomiia TSEBENKO

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
Associate Professor of the Theory of Law
and Constitutionalism Department,
Ph.D. in Law, Associate Professor
solomiya.b.tsebenko@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-9247-1867

Rostyslava FREI

Lviv Polytechnic National University,
student of the Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education
rostyslava.frei.pv.2021@lpnu.ua
ORCID: 0009-0006-8154-1707

THE IMPACT OF ECOLOGY ON HUMAN HEALTH: STATE OBLIGATIONS AND THE PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Abstract. The article examines the relationship between environmental conditions and public health, focusing on the legal aspects of environmental rights protection. The article examines the role of the state in ensuring a proper environmental environment and compliance with environmental standards, which is an

integral part of the right to health. The author identifies the key legal mechanisms for the protection of environmental rights and their application in the European legal system.

Various environmental violations are highlighted and their impact on human health is analyzed, and it is pointed out that the state is obliged to create appropriate conditions to reduce the risks associated with air, water, soil and other negative environmental factors. In particular, the author considers cases where non-compliance with environmental safety standards leads to a violation of fundamental human rights, such as the right to life and privacy. The author emphasizes the importance of the State's duty not only to create a legislative framework, but also to implement effective mechanisms for controlling and monitoring compliance with these standards.

The article pays special attention to the analysis of judgments of the European Court of Human Rights in cases concerning environmental risks and protection of citizens' rights from harmful environmental impact. Specific examples are provided when the court recognized human rights violations due to the failure of the state to ensure an adequate level of environmental safety, which led to a deterioration in public health. The article also highlights the court's position on applications that are declared inadmissible.

Based on the analysis of international law, the author determines the importance of environmental standards in the human rights protection system, which is becoming a priority for the international community. The author highlights the responsibilities of the State for creating conditions conducive to preserving and improving the health of citizens through environmental protection. This becomes especially relevant in the context of modern environmental challenges, when effective environmental legislation and its proper implementation can significantly affect the preservation of public health and the guarantee of natural human rights.

Key words: right to health care, natural rights, state, European Court of Human Rights.